

Caroline Barrera, *Étudiants d'ailleurs. Histoire des étudiants étrangers, coloniaux et français de l'étranger de la Faculté de droit de Toulouse (XIXème siècle-1944)*, Presses du Centre Universitaire Champollion, 2007, 240 p.

În ultimele decenii, istoriografia franceză a acordat o atenție din ce în ce mai pronunțată studierii istoriei sociale cu tot ceea ce implică ea, privilegiind abordările de tip interdisciplinar. Cartea Carolinei Barrera, pe care o vom analiza în cele ce urmează, se încadrează perfect în această tendință, ea atingând teme de mare actualitate: formarea elitelor, mutațiile demografice apărute în urma migrațiilor studentești înspre și dinspre Franța, circulația de idei și valori socio-culturale, instrumentalizarea culturii de către geopolitică, transformările apărute pe parcursul secolelor XIX și XX în existența unei instituții de învățământ superior etc.

Autoarea și-a conceput cercetarea ca pe un studiu de caz, alegând să își concentreze investigația asupra Facultății de Drept din Toulouse și a studenților străini primiți aici la studii, timp de peste 100 de ani. Deși provincială (adică în afara Parisului), această structură academică a oferit suficiente argumente pentru a trezi interesul specialistului. Așa după cum precizează Barrera, Toulouse este al doilea pol universitar din Franța, iar Facultatea de Drept din localitate era încă din secolul al XIX-lea cea mai mare facultate juridică din provincie. Cu toate că, pentru exercitarea diferitelor profesii juridice, deținerea cetățeniei franceze era o *condiție sine qua non*, facultatea nu și-a închis porțile față de studenții străini, ci a demonstrat o preocupare constantă în a-i atrage și a-i instrui. Prin această atitudine deliberat asumată, Facultatea de Drept din Toulouse a devenit unul dintre actorii importanți ai politicii externe a Franței, participând nemijlocit la răspândirea influenței culturale, științifice și politice franceze în lume. O altă explicație a temei alese de Caroline Barrera constă în bogăția și accesibilitatea surselor documentare și bibliografice pe care le-a avut la dispoziție, care i-au permis deopotrivă o investigație aprofundată și nuanțată, precum și urmărirea subiectului într-un interval cronologic generos. Existența unor arhive atât de detaliate, cât și a numeroaselor lucrări editate dedicate studenților străini de la Toulouse (și ne referim aici nu doar la cărțile și articolele de specialitate, ci și la presă, jurnale și memorii etc.) se regăsește pregnant în structura volumului *Étudiants d'ailleurs...*, deoarece autoarea a inclus fragmente din textele și documentele consultate chiar în cadrul diferitelor capitole ale cărții sale, și nu cum se obișnuiește la sfârșitul acesteia. Lor li s-au alăturat fotografiile, caricaturile și chiar unele mărturii orale provenind de la familiile foștilor studenți străini. Departe de a rupe ritmul demonstrației științifice, acest procedeu face, în opinia

noastră, lectura mai interesantă și mai atractivă subliniind principalele idei și concluzii ale Carolinei Barrera.

Textul este construit în cercuri concentrice, încorporând mereu trei dimensiuni de analiză istorico-sociologică – locală, națională și internațională – și creionând portretul studentului străin venit să studieze dreptul la Toulouse, atât din perspectiva grupului, cât și din cea a individului. Structura lucrării este alcătuită din șase mari capitole, împărțite la rândul lor în mai multe subcapitole și părți, fiecare răspunzând unei anumite problematici.

În primul capitol, intitulat „Destination Toulouse, faculté de droit”, Caroline Barrera prezintă în detaliu motivele și mecanismele care i-au determinat pe studenții din diferite țări să vină să studieze în Franța, în speță la Toulouse. Tot aici, sunt descrise și cele mai frecvente dintre greutățile pe care le avea de întâmpinat un viitor student străin pentru a reuși să își înceapă cursul-ul universitar în Franța.

Autoarea a identificat mai multe cauze determinante ale fenomenului de *peregrinatio academica* înspre Franța, dintre care amintim: nivelul de organizare a învățământului superior în țara de origine a viitorului student, dificultatea de acces la pregătirea universitară pentru anumite categorii sociale (ex. – evrei, femei), situația politică din țara și regiunea de origine a viitorului student etc. Caroline Barrera scoate, de asemenea, în evidență rolul major al familiei în alegerea studiilor în străinătate, exemplificând printre altele cu situația fraților Ghica (Dimitrie, Vladimir și Georges), din familia binecunoscuților prinți moldoveni, toți trei studenți la Toulouse. Iată concluzia autoarei: „*L'influence de la famille est à cet égard essentielle pour imposer l'évidence de cette démarche d'étude à l'étranger. C'est elle qui est la première vectrice de l'influence culturelle française, notamment concernant l'importance de la langue. Dans les familles des élites des États-nations émergents on transmet en effet l'idée que la langue française constitue un capital culturel et que, comme l'Allemand, elle est une des clefs de l'accès à la modernité. La maîtrise du français constitue également un élément majeur de distinction sociale*” (p. 24).

Acțiunile întreprinse de către Facultatea de Drept din Toulouse pentru a reprezenta o destinație predilectă pentru tinerii străini sunt, de asemenea, aduse în discuție, fiind explicate, deopotrivă, evoluția infrastructurii universitare și diversificarea ofertei de cursuri (mai pronunțată începând din 1870), precum și diversele tipuri de contacte internaționale stabilite de personalul academic și administrativ toulousan (primirea și/sau trimiterea de misiuni de informare și documentare ale profesorilor, participarea la congrese internaționale de specialitate, oferirea de consultanță altor țări care își dezvoltau sistemul juridic, crearea de structuri care să îi patroneze pe studenții străini).

În privința etapelor pe care le avea de parcurs un candidat pentru a deveni student cu drepturi depline la Toulouse, Caroline Barrera a evidențiat și analizat multitudinea obstacolelor care puteau apărea pe parcursul acestui proces. Pe de o parte, este vorba de chestiuni legal-administrative, anume: obținerea vizei de călătorie către Franța, obținerea documentelor de rezidență – (cartea de identitate pentru străini a devenit obligatorie începând din 1917, aceasta fiind valabilă doar timp de un an pentru studenți, față de trei ani în cazul altor rezidenți) –, recunoașterea diplomelor străine, în special cele de bacalaureat (procedeele cele mai folosite fiind, la Toulouse, dispensele și apoi echivalențele, în unele cazuri însă, pentru anumite țări, apelându-se chiar și la un examen special). Autoarea exemplifică, cu diferite cazuri particulare, modul în care transformările intervenite treptat în legislația franceză referitoare la învățământul superior au îngreunat sau au facilitat înscrierea străinilor la Facultatea de Drept din Toulouse. Nu au fost uitate nici aspectele financiare cărora trebuiau să le facă studenții, fiind prezentate toate mecanismele și structurile care puteau asigura finanțarea studiilor și a vieții zilnice a tinerilor ajunși la Toulouse.

Pentru cititorul român, cel mai mare interes îl deține capitolul al doilea al cărții, intitulat „Origines géographiques et sociales”. În cadrul său, Caroline Barrera reconstituie, pe categorii și grupuri, originea, numărul și prosopografia majorității studenților străini care au frecventat Facultatea de Drept din Toulouse. Pentru aceasta sunt folosite cu precădere instrumente statistice, nefiind uitată însă nici analiza istorică clasică. Prima observație care se impune este că prezența străinilor este consemnată la Facultatea de Drept încă din 1820, dar numai din anii 1904-1905 se poate observa o tendință de creștere constantă a numărului acestora, care va culmina între 1930-1931, când sunt înscriși la cursuri 107 studenți străini, adică un procent de 10% din totalul studenților.

Un subcapitol special este dedicat studenților români care vin la Toulouse, ei constituind, după polonezi, al doilea mare grup etnic întâlnit aici. Românii sunt înregistrați la Facultatea de Drept cu începere din 1867, iar constatările autoarei referitoare la evoluția și caracteristicile socio-economice ale acestora merită toată atenția. Ea a identificat două mari etape de prezență ale românilor la Toulouse, fiecare având un caracter specific. Prima dintre acestea aparține secolului al XIX-lea, respectiv anilor 1867-1892, iar cea de a doua este perioada interbelică. Iată ce afirmă Caroline Barrera: „*Certains de ces étudiants viennent des familles connues, comme les trois frères Ghika déjà cités, petits-fils du dernier prince de Moldavie, Grégoire V. Les étudiants roumains ont presque tous des parents qui vivent en Roumanie dont nous connaissons mal les situations professionnelles, mais on remarque néanmoins la présence fréquente des fils de propriétaires. Il n'y a pas d'étudiants juifs parmi ces Roumains,*

certainement parce que ceux-ci sont considérés comme des étrangers en Roumanie et qu'il leur est interdit d'accéder aux fonctions publiques (lesquelles impliquent la possession de la nationalité roumaine) [...]. Les Roumains sont particulièrement nombreux de 1925 à 1934; dépassant parfois la dizaine d'étudiants par année. Leur profil est cependant différent de celui de deuxième moitié du XIXe siècle puisque 47% de ces étudiants sont juifs" (p. 86-87). Alături de români, mai sunt prezentate în detaliu următoarele grupuri etnice: polonezii, deja amintiți, bulgarii, egiptenii, rușii, ucrainenii, sârbii, lituanienii, letonii, chinezii, turcii, scurte mențiuni fiind făcute și despre studenții de origine americană.

Autoarea se oprește, apoi, în două părți distincte ale acestui capitol și asupra studenților care au un statut special în raport cu metropola, respectiv cu Franța ca țară-mamă sau ca stat tutelar. Caroline Barrera face o distincție subtilă, însă necesară, între studenții „coloniali” (adică autohtoni din teritorii aflate sub dominația Parisului) și studenții care dețin naționalitatea franceză, dar care sunt stabiliți în străinătate sau în Imperiul colonial francez. Primul grup, cel al „colonialilor”, îi include pe indochinezi, pe algerieni (care vin la Toulouse cu precădere după 1932), pe sirieni. Cel de-al doilea grup, al francezilor din străinătate sau din Imperiul Colonial, îi înglobează cu precădere pe studenții veniți din Magreb și din „Les Quatres vieilles” (adică Martinica, Guadalupe, Réunion și Guyana). Printre personalitățile de aici care au studiat dreptul la Toulouse se numără Gaston Monnerville, viitor președinte al Consiliului Republicii și apoi al Senatului francez (între 1947 și 1968), originar din Guyana.

În capitolul al treilea – „Les étudiants dans la faculté” –, Caroline Barrera aprofundează cercetarea sa de istorie socială, urmărind parcursul academic al studenților după înscrierea la facultate, precum și raporturile create între profesori și studenți. Una dintre cele mai interesante părți ale textului analizează opțiunile studenților privind tipul de diplomă pe care și-o doreau la terminarea studiilor. Ca și în prezent, fiecare ciclu academic se încheia cu obținerea unei anumite diplome: bacalaureatul în drept (după primii doi ani de studii), licența în drept (după trei ani de studii) și doctoratul (după patru ani). Pe lângă aceasta însă, în sistemul de învățământ francez apare, începând din 1897, o diferențiere între diplomele naționale, cele acordate de stat, și diplomele de universitate, adică acordate direct de către instituția academică, ce aveau o valoare pur științifică. Mai mult, față de diplomele naționale, cele universitare erau destinate cu precădere spațiului internațional, fără a conferi drepturi și privilegii profesionale pe teritoriul Franței.

Impactul reglementării din 1897, rapid pusă în practică și la Toulouse, se reflectă pregnant în alegerile studenților care vin la Toulouse, care au înregistrat

fluctuații semnificative de-a lungul timpului. Astfel, dacă înainte de 1897 studenții străini, cei coloniali și studenții francezi din străinătate sau din imperiul colonial optau în proporție de 83,7 % să se înscrie pentru a dobândi o diplomă națională de bacalaureat în drept, după crearea diplomelor de universitate ei s-au îndreptat numai în proporție de 44,9 % către acest tip de diplomă, iar 36,6% au ales să își obțină licența de universitate. Dintre toate tipurile de licență de universitate care se puteau obține în cadrul Facultății de Drept din Toulouse (științe juridice, științe economice, științe politice, istoria dreptului), cea mai solicitată a fost diploma de licență în domeniul științelor juridice, mai ales în prima jumătate a secolului XX. Naționalitatea studenților joacă și ea un rol major în tipul de diplome ales. Dintre studenții străini de la Toulouse, grupul românilor se distinge prin interesul de a-și finaliza studiile de drept cu diplome naționale. Caroline Barrera explică această alegere astfel: „ *cela [...] tient à l'importance du modèle français et de la reconnaissance des diplômes français dans ce pays en construction, qui sont essentiels pour y construire une carrière. Dans le cas des Juifs roumains qui de plus en plus prennent le chemin de l'exil, le choix d'un diplôme national se justifie par l'espoir d'intégration en France une fois la nationalité française obtenue*” (p. 121). Pentru multe alte grupuri naționale, opțiunile variază între diplomele naționale și cele de universitate, în funcție mai ales de intervalul cronologic studiat (spre exemplu, la începutul anilor 1930 se poate constata o preferință accentuată pentru licențele de universitate în domeniul științelor politice sau științelor juridice din partea studenților originari din țările plasate sub mandat francez – Siria și Libanul –, anterior aceștia fiind interesați de alte tipuri de diplome naționale). Chinezii sunt singurii care aleg, aproape în exclusivitate, diplomele de universitate, de diferite grade. Strâns legată de chestiunea diplomelor este cea a reușitei la examene. Autoarea a constatat în urma cercetărilor sale că aproximativ 40% din totalul studenților străini înmatriculați la Facultatea de Drept din Toulouse în perioada studiată nu își vor obține diploma pentru care s-au înscris. Restul de 60% vor reuși să își termine studiile, iar unul dintre factorii care le-a asigurat succesul a fost buna cunoaștere a limbii franceze. Evident, aici se disting din nou românii și polonezii, deoarece în țările lor de origine utilizarea francezei a fost la mare cinste.

Un alt subiect tratat în capitolul al treilea este atitudinea profesorilor față de studenții străini, Caroline Barrera demonstrând că, în general, tratamentul aplicat străinilor era (cvasi)identificabil cu cel aplicat francezilor, personalul didactic fiind chiar, în mod frecvent, mai indulgent față de străini privind calitatea lingvistică și forma lucrărilor și a răspunsurilor prezentate la examenele scrise și/sau orale. Spre sfârșitul anilor 1930, situația se modifică treptat, iar în perioada celui de Al

Doilea Război Mondial discriminarea între studenții străini și cei francezi a devenit evidentă, odată cu introducerea și aplicarea strictă a principiului *numerus clausus*.

Problema centrală abordată de către autoare în al patrulea capitol al cărții este cea a integrării sociale a studenților străini. Intitulat „La sociabilité des étudiants d’ailleurs”, acesta prezintă diferitele forme și structuri prin intermediul cărora studenții străini de la Toulouse au stabilit contacte atât cu societatea franceză, cât și între ei. Evident, reacțiile toulousanilor față de tinerii străini stabiliți în orașul lor au variat de la acceptare, la indiferență (sau rezervă) și până la respingere, în funcție de mai mulți factori, iar aceleași atitudini se regăsesc și în relațiile pe care diferitele comunități de studenți străini le stabilesc între ele. Dincolo de acest aspect, studenții străini frecventează diferite organisme și asociații prin intermediul cărora cunosc Franța sau se cunosc între ei. Caroline Barrera a analizat prezența și activitatea acestor tineri în cadrul asociațiilor studentești de diferite tipuri, a societăților religioase, a partidelor politice, a cluburilor, etc. Spre exemplu, ea notează că românii sunt foarte activi în cadrul secției străine a Partidului Comunist Francez, care se înființează la Toulouse în 1930. Astfel, în 1932 deja, 34,7% dintre studenții înrolați aici sunt români, majoritatea de origine evreiască. Supravegheați atent de către poliția franceză, studenții comuniști (fie ei români, bulgari ori polonezi) sunt în mod frecvent sancționați sau chiar expulzați din cauza activităților desfășurate. Autoritățile statului francez nu sunt, de altfel, singurele care țin sub observație viața și munca studenților străini. La fel de interesate de soarta acestor tineri sunt și autoritățile politice din țara lor de origine sau din statul care avea sub dominație acel teritoriu, mai ales dacă studenții care ajungeau la Toulouse erau finanțați de către guvern sau alte structuri oficiale. Există o corespondență consistentă între administrația Facultății de Drept din Toulouse și guvernele străine, care scoate la iveală situații dintre cele mai variate.

Al cincilea capitol al cărții *Étudiants d’ailleurs...* este axat pe tipologia studentului străin care a ales să studieze la Facultatea de Drept din Toulouse, iar aici Caroline Barrera scoate în evidență toate particularitățile pe care acest centru universitar francez le are. O primă constatare care se desprinde în urma cercetării prosopografice este că figura dominantă este cea a studentului în exil: „[...] *bien loin de la traditionnelle pérégrinatio academica ou du tourisme universitaire. Ces étudiants ont un certain nombre de points communs, à commencer par les circonstances difficiles de leur départ, mais tous ne vivent pas cet exil de la même manière. [...] La première cause d’exil, c’est l’antisémitisme pratiqué dans de nombreux pays d’origine des étudiants, puisque plus de la moitié d’entre eux sont des étudiants juifs originaires de*

Roumanie, de Pologne, de la zone de résidence de l'Empire russe et notamment d'Ukraine, de Lettonie, de Lituanie ou de Serbie. Ces jeunes gens rejoignent les bancs de la Faculté de droit, comme d'autres en France, parce qu'ils sont victimes du numerus clausus universitaire dans leurs pays, des restrictions à l'exercice de certaines professions, etc. [...] Il y a ensuite les étudiants qui fuient une zone placée sous domination étrangère, soit que celle-ci subisse une invasion, une répression particulière à l'occasion d'une révolte ou une politique d'assimilation culturelle accrue. [...] L'opposition politique est également un critère d'exil. [...] L'étudiant en exil n'a pas forcément le profil type de l'étudiant qui débute sa vie d'adulte, c'est à dire relativement jeune. Il ne vient pas forcément seul non plus" (p. 171-172, 176). Pe lângă studenții în exil, Caroline Barrera mai analizează și tipologia studentului colonial, ca și pe cele ale studentului implicat în Rezistență în perioada celui de Al Doilea Război mondial ori a studentului soldat, fără a uita să dedice un scurt subcapitol și figurilor de studente străine care au studiat aici.

Ultimul capitol al cărții – „Et après...” – privește traiectoria profesională și personală pe care au urmat-o străinii veniți la Facultatea de Drept din Toulouse după efectuarea parțială sau integrală a studiilor. Autoarea a identificat și a exemplificat mai multe situații posibile. Astfel, unii tineri aleg să plece de la Toulouse spre alte centre universitare franceze (în general Paris) sau străine, pentru a-și completa și/sau aprofunda pregătirea academică. O altă parte a studenților optează să revină în țara de origine, unde în general reușesc să obțină posturi de bună calitate (în acest sens se disting în special albanezii și egiptenii). Mulți alți străini, în special evreii, vor decide să se naturalizeze cetățeni francezi, instalându-se în țara de adopție. Barrera observă, în mod justificat, că până în 1930 marea majoritate a cererilor de naturalizare făcute de studenții străini au fost avizate favorabil de către autoritățile franceze, iar deținerea unei diplome în drept reprezenta un argument suplimentar pentru postulanți, deoarece garanta „une intégration déjà bien entamée puisque l'étudiant parle français et a reçu la formation la plus appropriée à la compréhension du système français” (p. 218). Ulterior, schimbarea legislației franceze, apropierea și desfășurarea celui de Al Doilea Război Mondial au afectat vizibil reușita cererilor de naturalizare, deși ele au continuat să fie făcute.

Capitolul se încheie cu prezentarea acelor studenți care au devenit adevărate punți de legătură între țara lor de origine și Franța, țara în care și-au efectuat studiile, făcând mereu „naveta” între acestea. Din nou, pentru cititorul român, această parte a cercetării Carolinei Barrera reprezintă un interes aparte, deoarece autoarea a ales să exemplifice tipologia menționată mai sus prin monseniorul Vladimir Ghica, descriind detaliat întreaga sa activitate de la absolvirea facultății

și până la moartea în închisoarea de la Jilava. De altfel, cei trei frați Ghica care au studiat la Toulouse (Dimitrie, Vladimir și Georges) apar ca niște figuri emblematice pentru studenții străini de la Toulouse, ei fiind pomeniți de mai multe ori de-a lungul întregii lucrări, alături de câțiva tineri de alte naționalități (ex. albanezul Sammy Béracha sau guyanezul Gaston Monnerville).

În concluzie, cartea Carolinei Barrera constituie, indiscutabil, o lectură necesară pentru specialistul român, ea aducând multe informații interesante despre elitele noastre din secolele XIX-XX. Din punct de vedere metodologic, avem de a face cu o cercetare în care analiza istorică se îmbină cu investigația de factură sociologică (în spiritul școlii lui Victor Karády), ceea ce conferă complexitate și multe nuanțe textului. O comparație mai vizibilă a datelor din această lucrare cu situația studenților străini de la alte Facultăți ale Universității din Toulouse ar fi fost poate necesară pentru a înțelege și mai pregnant fenomenele analizate. De asemenea, s-ar fi impus și un capitol prin care studenții străini de la Facultatea de Drept din Toulouse să fie puși față în față cu studenții străini care au studiat *dreptul* la alte universități franceze (în special la Paris, poate și la Strasbourg etc.), furnizându-se astfel concluzii generalizate și mai pertinente privind influența școlii și a gândirii juridice franceze (în toate sensurile acestor doi termeni) asupra altor state. Așa după cum bine observa autoarea în ultima pagină a lucrării, cartea s-a dorit a fi primordial o cercetare despre imaginea și realitățile Franței, în interior și în exterior: „*Les étudiants d'ailleurs se trouvent donc confrontés à ces différentes facettes de la France, au décalage entre l'image mythique de l'Hexagone et ses valeurs universelles et la réalité des sentiments de certains Français à leur égard, au décalage entre la politique extérieure de la France affichée à l'étranger et ses réalisations pratiques en France. La limite géographique de ce décalage ne se situe pas seulement à la frontière française, elle existe aussi à Toulouse au niveau des murs de la Faculté. Il y a en effet une césure entre la vie dans la faculté où la dimension internationale de la France est mise en œuvre et assumée par le corps enseignant (et certains leaders étudiants) et la vie à l'extérieur de ces murs où ce sont souvent les problématiques intérieures françaises qui dominent. L'enceinte la Faculté [...] n'est cependant pas parfaitement étanche et laisse parfois passer la xénophobie et l'antisémitisme. Chaque étudiant doit donc confronter la façon dont il a imaginé son séjour en France à la réalité. Chaque étudiant est tiraillé entre les opportunités réelles de se construire un autre avenir, personnel, et les plans qu'on fait pour lui les États, sa communauté ou sa famille*” (p. 230).

Cartea „*Étudiants d'ailleurs. Histoire des étudiants étrangers, coloniaux et français de l'étranger de la Faculté de droit de Toulouse (XIXème siècle-1944)*”,

pe care o găsim deosebit de interesantă și oportună pentru istoria universitară poate constitui cu siguranță un model pentru cercetări de profil, care să oglindească evoluția înregistrată de sistemul educațional european în ultimii două sute de ani.

ANA-MARIA STAN

Gheorghe Iacob (coordonator), *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2007, 561 p.

Înscriindu-se în aria de cercetare a istoriei universitare, direcție care a cunoscut în ultima perioadă o serie de abordări notabile, mai ales în ceea ce privește învățământul superior ieșean, aflat în fața Jubileului 150 (1860-2010), volumul colectiv coordonat de Gheorghe Iacob, profesor la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” și prorector la aceeași instituție, propune „o viziune nouă și o problematică nouă, care să reconstituie evoluția Universității în secolele XIX-XX”. Subiectul, istoria celei mai vechi universități din țară, a fost în atenția specialiștilor mai ales cu prilejul momentelor aniversare. Astfel, anii 1910/1911, 1960 și 1985 constituie repere în ceea ce privește producția istoriografică aferentă acestei teme. Volumul de față nu este cu nimic tributar antecedentelor, întrucât propune spre analiză aspecte puțin sau deloc cunoscute, oferind în același timp perspective și modalități noi de interpretare. De altfel, așa cum subliniază Dumitru Oprea, atunci rector al Universității, în *Cuvântul înainte* al cărții, pioneratul este o caracteristică definitorie, din multiple puncte de vedere, pentru Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Cronologia comentată care deschide volumul, care a dat și titlul lucrării, aparține coordonatorului acestuia, Gheorghe Iacob. Densă sub raportul informațiilor, *Universitatea din Iași. De la modelul francez la Sistemul Bologna* (pp. 13-61) oferă, de fapt, așa cum însuși autorul ține să specifice, o scurtă istorie a Universității. Plecând de la „rădăcinile” acesteia, este înfățișată cronologia școlii superioare ieșene, pentru ca, mai apoi, alte subcapitole să cuprindă lista rectorilor, a profesorilor membri ai Academiei Române, Doctorii de onoare (Doctor Honoris Causa) ori simbolurile Universității (drapelul, stema, mascota). Implicarea Universității în proiecte și relații internaționale este abordată de către H. Luchian în studiul *Relațiile internaționale ale Universității* (pp. 63-90). Conținând în anexe statistici bogate, concluzia autorului este una dintre cele mai relevante pentru deschiderea spre marile spații universitare:

„între 1990-2007, peste 10. 000 de cadre didactice și studenți au avut posibilitatea de a-și reprezenta instituția la diverse manifestări științifice internaționale”. O „preistorie” a Universității realizează Gabriel Bădărău în ampla cercetare intitulată *Din istoria învățământului din Moldova până la înființarea Universității ieșene* (pp. 91-146). Astfel, sunt detaliat prezentate instituțiile care au precedat Universitatea de la 1860: colegiul de la Hârlău, din vremea lui Al. Lăpușneanu, Schola Latina, înființată de către Despot Vodă în 1562, la Cotnari (aceasta fiind, consideră autorul, continuatoarea colegiului de la Hârlău), Colegiul întemeiat de Vasile Lupu la Mănăstirea Sf. Trei Ierarhi din Iași, în 1640. Tot aici sunt analizate hrsoavele lui Grigore Alexandru Ghica de reorganizare a învățământului din Moldova. Deși, cum se poate observa, școala s-a aflat în preocupările domniei, primele școli publice din Moldova au fost create odată cu Regulamentele Organice. Urmarea aplicării acestora a fost înființarea *Academiei Mihăilene* (1835), instituție care a marcat spiritul timpului. Autorul analizează măsurile pregătitoare pentru crearea acestei Academii, discuțiile cu privire la localul acesteia, momentul inaugurării, precum și motivele desființării. Etapele care au precedat ziua de 26 octombrie 1860, precum și momentul inaugural al primei universități din țară sunt tratate de istoricul Vasile Cristian (*Înființarea Universitatea din Iași*). Academicianul Gh. Platon este semnatarul unui text intitulat *Profesori și studenți ai Universității în epoca modernă* (pp. 167-206), care repune în circuitul științific câteva statistici cu astfel de informații din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În ceea ce privește studenții Universității, Gh. Platon ajunge la concluzia că recent creată instituție de învățământ superior de la Iași a fost o *universitate națională*. Asupra *Inaugurării palatului universitar de la Copou (octombrie 1897)* un florilegiu de documente este pus în valoare de către I. Agrigoroaiei și I. Toderașcu. Astfel, potrivit regelui Carol I, ridicarea noului palat universitar nu va rămâne fără consecințe directe în rândul românilor: din noul local așezat în Copou „făclii luminoase vor răspândi scânteii de viață luminoasă *asupra întregului neam românesc*”, întrucât în această instituție se va cultiva patriotismul. În continuare, I. Agrigoroaiei oferă interesante *Pagini din istoria Universității ieșene în perioada interbelică* (pp. 221-243). Sistemul de învățământ a fost marcat de ideologia regimului instaurat în țara noastră la 30 decembrie 1947. Astfel, școala superioară a cunoscut o adevărată purificare politică, iar noua lege a învățământului (august 1948), a pus sistemul educațional sub controlul comuniștilor. De asemenea, selecția cadrelor universitare și a studenților a început să fie realizată după criteriile politice. Despre toate acestea, studiul Marianeii Momanu, *Universitatea „Al. I. Cuza” în anii sovietizării învățământului românesc* (pp. 245-265) oferă prețioase informații. În consonanță

cu această cercetare este studiul semnat de C. Turliuc și Maria Nicoleta Turliuc, *Universitatea „Al. I. Cuza” în anii comunismului* (pp. 267-285). O excesivă centralizare și un control absolut exercitat de regim, acestea sunt cele două caracteristici generale ale Universității în epoca stalinismului.

Un subiect de mare actualitate este acela abordat de către C. Sălăvăstru, *Educația în fața exigențelor procesului Bologna. Experiența Universității „Alexandru Ioan Cuza”* (pp. 287-294). Autorul acestei investigații ne asigură că, deși ca principii teoretice sistemul Bologna reprezintă, indubitabil, un progres, „în actul transpunerii în practică există uneori dificultăți destul de serioase, pentru a căror depășire se cer eforturi considerabile”. Un studiu incitant realizat de către Gabriela Irimescu, A. Lupu și R. Asiminei încearcă să răspundă la următoarea provocare: ce înseamnă să fii *Student la „Cuza” [în] 2006* (pp. 295-316). Concluziile acestui sondaj de opinie, cu adevărat interesant, introduc lectorul în câteva din problemele cotidiene cu care se confruntă studenții acestei universități. O pertinentă analiză cu privire la strategia de dezvoltare a Universității în următorii șapte ani este realizată de către D. Oprea și V. Ișan, în studiul intitulat *Preliminarii la strategia Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (2008-2015)*. În acest fel, aflăm că unul din obiectivele esențiale ale Universității îl reprezintă recuperarea tradiției academice. Asupra relațiilor pe care Universitatea din Iași le are cu Universitatea din Cluj stăruie V. Pușcaș. Tot la capitolul relațiilor inter-universitare se încadrează investigația lui M. Șt. Ceaușu, axată pe recuperarea legăturilor cu Universitatea din Cernăuți. De asemenea, Gh. Palade, oferă amănunte interesante referitoare la *Contribuția Universității din Iași la pregătirea intelectualității basarabene (1918-1940)*.

Raporturile agitate dintre Titu Maiorescu și Universitatea din Iași sunt analizate, pe baza unor documente de arhivă mai puțin cercetate, de către D. Ivănescu și Fl. Ioncioaia, în două studii de un mare interes. Volumul mai cuprinde studii semnate de Al. Zub (*A. D. Xenopol: dimensiunea pedagogică*), A. Corbea-Hoișie (*Germanistica universitară în Iași. Bilanțul unui multiplu început*), O. Buruiană (*Studenți evrei la Universitatea din Iași în primul deceniu interbelic*), C. Botoșineanu (*Disensiuni administrative și polemici politice la Universitatea din Iași. Conflictul dintre A. C. Cuza și Traian Bratu (1921-1922)*) și Gh. Popa (*Facultatea de Teologie Ortodoxă – Un nou început la Universitatea din Iași*). Ultima cercetare din acest volum aparține istoricului Sorin Ifțimi și este axată pe *O istorie a simbolurilor Universității din Iași (sigilografie, vexilologie, heraldică)*.

Volumul, reală contribuție adusă cunoașterii istoriei primei universități românești, se încheie cu o *Listă a autorilor* și un *Indice*.

Gheorghe Iacob, *Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” / „Alexandru Ioan Cuza” University. Omnes in uno*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2007, 104 pagini + LX planșe color.

În întâmpinarea împlinirii a 150 de ani de existență a Universității din Iași, profesorul Gheorghe Iacob a conceput un album de gală, apărut pe hârtie de foarte bună calitate. *Cuvântul înainte* este semnat de către prof. univ. dr. Dumitru Oprea, rectorul Universității la momentul apariției volumului (2007). Pe bună dreptate, subliniază rectorul Universității, că istoria acestei instituții „nu poate fi judecată doar prin prisma anilor pe care îi numără, ci mai ales prin valoarea pe care o aduce în comunitatea din care își trage rădăcinile și în lumea academică” (p. 7). Volumul beneficiază de o *Introducere* aparținând coordonatorului acestui album, prof. univ. dr. Gheorghe Iacob. Acesta accentuează chiar de la început pe modelele occidentale (franceze și germane), urmate de factorii români decidenți, ținând să precizeze, cu privire la ilustrațiile incluse în volum, că acestea sunt ordonate tematic și cronologic.

Cronologia comentată a faptelor, întocmită de Gh. Iacob, este intitulată *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna* (pp. 11-62). Aceasta, alături de textele care preced ilustrația sunt în variantă bilingvă, traducerea în limba engleză datorându-se Ancăi Cehan și Oanei-Maria Petrovici. Gh. Iacob investighează cu acribie preistoria Universității, întocmind o cronologie relevantă, clasificată în funcție de „Denumire”, „Cadrul legislativ”, „Structură”, „Rectori”, „Membrii Academiei”, „Doctorii de onoare” (Doctor Honoris Causa), „Profesori” și „Studenti”. Tot în acest florilegiu sunt adunate o serie de aspecte interesante, precum simbolurile, drapelul, stema, mascota ori devizele Universității. De precizat că una dintre devizele aflate pe „cărțile” susținute de leii din fața Universității, *Omnes in Uno*, a dat subtitlul volumului în cauză. Celelalte devize ale Universității sunt *Patria, Labor, Fides* și *Ratio et Humanitas*. Anexele cuprinse în cronologia comentată a profesorului Gh. Iacob privesc „Universitățile cu care sunt semnate acorduri de colaborare bilaterală (active în anul 2007)” și „Mobilitățile Socrate-Erasmus între anii 1999-2007”. Concluzia ultimei anexe din volum este cu adevărat înălțătoare: numai în anul academic 2006-2007 s-au efectuat 2. 372 de mobilități, dintre care 1. 982 beneficiari au fost studenți iar 390 cadre didactice. Versiunea în limba engleză a acestui studiu propulsează viziunea autorului în context european.

Cele LX planșe color reunesc portretele fondatorilor Universității (Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu) și ale rectorilor (I. Strat, F. Scriban, N. Ionescu, T. Maiorescu, Șt. Micle, P. Suci, N. Culiănu, A. D. Xenopol, C. Climescu, G. Bogdan, C. Stere, M. Cantacuzino, N. Leon, I. Teodorescu, T. Bratu, I. Simionescu,

A. Slătineanu, P. Bogdan, T. Tănăsescu, V. Nițulescu, M. David, A. Myller, A. Oțetea, L. Baliff, J. Livescu, I. Creangă, M. Todossia). De asemenea, sunt reproduse portretele „nemuritorilor”, marii profesori ai Universității, care ne privesc peste timp, din Sala Senatului: S. Bărnuțiu, M. Cantacuzino, V. Conta, Al. Philippide, P. Poni, G. Ibrăileanu, N. Iorga, D. Hurmuzescu, Al. Myller, Șt. Procopiu, P. Andrei, P. Jitariu, Olga Necrasov ș.a.), diverse diplome de Doctor Honoris Causa (precum cele acordate lui N. Iorga, M. Sadoveanu, A. Cotton, G. Ripert). Interesante sunt și imaginile de la momentele festive, ori aniversare. Edificiile care aparțin de Universitate, care formează un important patrimoniu, bibliotecile, amfiteatre și laboratoare, muzee, Observatorul astronomic, Planetariul, Grădina Botanică, ori aspecte din viața studentescă (în timpul practicii, la seminarii și cursuri, ziua absolventului, excursii de studiu) sunt surprinse în alte imagini cu valoare de document. Una dintre cele mai importante secțiuni ale acestui album este reprezentată de ilustrațiile care înfățișează vizitele oficiale, precum cele ale Regelui Carol al II-lea (1933), Mihai I (1997), vizita delegației profesorilor și studenților otomani din Istanbul (1914), vizita premierului Ion Gh. Maurer, la centenarul Universității (1960) ș.a. Imagini din Sala Pașilor Pierduți, cu nemuritoarele fresce ale lui Sabin Bălașa, din stațiunile de cercetare ale Universității, ori cele ilustrând statui, monumente și busturi, încheie acest album dedicat Universității din Iași, adevărată istorie în imagini a celei mai vechi instituții universitare moderne din România.

IULIAN MARCEL CIUBOTARU

Magda Negrea, *Liceul de Aplicație al Seminarului Pedagogic Universitar-Iași: monografie*, studiu introductiv prof. univ. dr. Adrian Neculau, Sibiu, Editura Arhip Art, 2009, 231 p.

Autoarea volumului, profesor de limba franceză la Colegiul Național „G. Ibrăileanu” din Iași, și-a propus în cartea de față să realizeze o istorie a Seminarului Pedagogic Universitar, prima școală laborator din cadrul așezămintelor universitare ale României, pentru studenții care alegeau cariera didactică. Funcționând pe lângă Catedra de Pedagogie a Facultății de Litere și Filozofie a Universității din Iași, între anii 1899-1948, Seminarul și, în cadrul său, din 1927, Liceul de Aplicație, au constituit locul în care s-a putut realiza practica pedagogică a studenților de la Facultățile de Științe și Litere ale Universității.

Subiectul tratat de către autoare nu este unul necunoscut. Din perspectiva înnoirilor pedagogice aduse de școala condusă, pe rând, de profesorii Ioan Găvănescul

și Ștefan Bârsănescu, lucrurile erau cunoscute¹. O monografie a Seminarului, în care să fie prezentate anvergura școlii pedagogice ieșene și mecanismele sale instituționale, lipsa însă istoriografiei Universității din Iași². Deși aspiră la o tratare monografică a subiectului, cartea Doamnei Magda Negrea nu reușește să ilustreze, decât parțial, înțelesul termenului. Lipsa formației istorice și, de multe ori, necoroborarea puținelor surse folosite au făcut ca întreprinderea autoarei, din punctul de vedere al celui ce subscrive această recenzie, să se limiteze la statutul de prezentare, uneori utilă, a unor momente din istoria Seminarului.

Una din carențele majore ale volumului constă în faptul că nu sunt precizate mizele cercetării într-o *Prefață* sau un *Cuvânt Înainte*. De asemenea, tot la nivelul lipsurilor structurale, se remarcă absența citării surselor folosite, ceea ce face greu de utilizat volumul. O excepție o constituie informațiile citate din presa ieșeană, ziarul „Opinia”, însă în rest, lucrarea nu conține nici o notă de subsol. Deși capitoul al IX-lea se intitulează *Memoria documentelor* (p. 165-230), acesta nu este decât o înșiruire de copii după documente de arhivă, ale unor fotografii care înfățișează protagoniștii volumului și ale unor date statistice³. Nici unul din aceste documente nu face trimitere la locul (fond de arhivă, publicație, periodic, ziar) de unde a fost preluat. Practic, informația nu poate fi verificată, iar cercetarea autoarei se dovedește lipsită de perspectivă.

Revenind la mizele volumului, faptul că autoarea nu și-a precizat ipotezele de lucru a făcut ca unele din afirmații și concluzii să sufere la capitolul veridicitate și să nu reziste la proba confruntării cu contextul epocii. O asemenea întreprindere, în regim monografic, asupra Seminarului Pedagogic Universitar ar fi trebuit să își aibă punctul de plecare în reconstituirea învățământului normalian și pedagogic pe care a făcut-o istoricul Dimitrie Berlescu, în prima monografie a Universității din Iași⁴. Adăugarea la dosarul începuturilor școlii pedagogice românești a unei monografii a Seminarului reprezintă un demers deplin justificat. Parcursul administrativ al școlii, asupra căruia cercetarea istorică încă nu a stăruit îndeajuns, era subiectul care obliga la o cercetare substanțială pe autoarea volumului de față. Din păcate, datele reunite în cartea Doamnei Magda Negrea sunt cele ale unei cercetări care a rămas nefinalizată.

---

¹ Adrian Neculau, „Seminarul pedagogic universitar (1899-1948) – o ilustrare a pedagogiei sociale”, în Idem, *Educația adulților. Experiențe românești*, Iași, 2004, p. 111-129.

² O primă tratare a subiectului școlarizării și pregătirii studenților pentru cariera didactică găsim la Dimitrie Berlescu, „Școala normală superioară. Seminarul pedagogic universitar”, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860-1960*, București, 1960, vol. I, p. 226-238.

³ Capitolele lucrării sunt: *În căutarea școlii din alt veac; O școală model; O scrisoare; Vreme de război; Jubileu; Liceul de Aplicație al Seminarului Pedagogic Universitar; Eforia școlară; Convulsii și Memoria documentelor*.

⁴ D. Berlescu, *loc. cit.*

După parcurgerea cărții, se impune concluzia că Seminarul Pedagogic Universitar încă își așteaptă monografia.

Profesorul Adrian Neculau și-a intitulat studiul introductiv, în mod inspirat, *În loc de prefață*, dorind să prezinte anvergura gândirii pedagogice exersată la catedrele Seminarului și formulată expres în paginile „Buletinului Seminarului Pedagogic Universitar din Iași” și în cele ale publicației „Cultura română” (1903-1911), editate de Ioan Găvănescul. Paginile domnului Profesor Neculau țin loc analizei pe care autoarea nu a făcut-o, decât secvențial, asupra publicației Seminarului și, mai ales, asupra practicilor pedagogice.

Nu am reușit să aflăm din volum dacă la cursurile Seminarului erau înscriși studenți „practicanți sau asistenți”, dacă pentru a absolvi era nevoie de un examen de capacitate sau era suficientă parcurgerea unui curs de pedagogie în cadrul Universității. De asemenea, nu sunt înregistrate reacțiile Senatului universitar asupra organizării orelor de practică a studenților. Nu știm dacă elevii Seminarului aveau același statut cu cel al restului cursanților din învățământul liceal, dacă plăteau taxe de înscriere, nu ne sunt oferite date privind structura etnică a elevilor sau a studenților practicanți. Profesorii Seminarului sunt prezentați în listele din capitolul *Memoria documentelor*, fără a fi menționați cei universitari și rolul acestora din urmă în funcționarea școlii. Aceste date puteau să constituie elemente care să lumineze statutul Seminarului în contextul primei jumătăți de secol XX. Era obligatorie o prezentare a cadrului legislativ, care a jalonat existența instituției în perioada amintită și o privire asupra începuturilor *Normaline* ale școlii pedagogice ieșene.

În vederea îmbunătățirii informațiilor din volum, consider necesar ca autoarea trebuie să reevalueze unele din afirmații, pe care le voi detalia în cele ce urmează. Primul capitol al lucrării, *În căutarea școlii din alt veac*, debutează cu invocarea liceului „G. Ibrăileanu”, pe care autoarea îl vede, în mod forțat, continuatorul fostului Seminar (p. 46), așa cum greșit plasează și „începuturile” Universității din Iași pe la 1830 (p. 39). Nu este oferit nici un argument al faptului că actualul liceu „G. Ibrăileanu” „a luat naștere” în 1899. Primul rector al Universității nu a fost Simion Bărnuțiu (p. 40); de fapt profesorul ardelean nu a ocupat niciodată funcția de rector al Universității. Fostul teatru de la Copou nu a ars în anul 1890, ci în urma incendiului din 17 februarie 1888. Primul local al Universității nu a aparținut marelui vornic Matei Cantacuzino (p. 40), ci lui Ioan Cantacuzino, care a construit palatul între 1759-1765. În 1839, imobilul ajunge în proprietatea lui Alecu Roset Roznovanu, de la soția căruia este cumpărat pentru a constitui spațiul primului așezământ universitar⁵. De asemenea, pentru

---

⁵ D. Berlescu, *loc. cit.*, p. 141, nota 149.

lămurirea etapelor construcției noului palat al Universității, bibliografia volumului ar trebui completată cu lucrarea profesorilor I. Agrigoroaiei și I. Toderășcu⁶.

Autoarea nu a reușit să identifice imobilul în care a funcționat vechiul Seminar, citând o declarație a fostului rector Dumitru Oprea, care îl localizează în clădirea unde acum este Policlinica Studenților, în timp ce autoarea vorbește de un imobil care s-ar fi aflat pe locația actuală a statuii a lui G. Ibrăileanu de la sud de Palatul Universității (p. 46). Catedra profesorului Ioan Găvănescul nu a purtat niciodată titlatura de Pedagogie, Estetică și Istorie, în realitate acesta ocupând, până în 1925, catedra de Estetică, Pedagogie și Psihologie, care s-a scindat odată cu venirea lui Mihail Ralea în Universitate, Ioan Găvănescul ocupând din acel moment doar Catedra de Pedagogie.

Se observă, de-a lungul lucrării, tendința de prezenteism a autoarei, care, pornind de la unele semnalări din epocă, face trimiteri la actualitatea jocului de oină, la utilitatea școlii „Junior” a Universității sau se pronunță asupra nivelului școlii actuale, emite păreri despre primarul Chișinăului, Dorin Chirtoagă (p. 78), sau despre rolul jucat de unii evrei din Botoșani în cel de Al Doilea Război Mondial (p. 143).

De asemenea, autoarea lasă să persiste multe inexactități, pe care pare să le dorească validate, pentru a mări prestigiul Seminarului. Mendel Haimovici ar fi și nu ar fi același cu marele matematician, iar Napoleon Hașdeu ar fi un urmaș al lui Bogdan Petriceicu Hașdeu (p. 96). O altă scăpare, Ovid. A. Densușianu nu este fiul lui Ovidiu Densușianu, ci a lui Aron Densușianu (p. 96). Nu ajută cu nimic simpla semnalare a unora dintre elevii Seminarului, mai ales că asupra identității acestora persistă unele dubii, dacă astfel de mențiuni nu sunt continuate de o reevaluare a amintirilor sau memoriilor publicate de aceștia, prin prisma rolului jucat de Seminar în formarea lor. Mai degrabă ar fi trebuit să fie înregistrați unii dintre studenții practicanți ai Universității, care apoi au ilustrat la catedră principiile pedagogice ale școlii ieșene. Autoarea menționează, fără să verifice, existența unui Muzeu al Seminarului unde un elev ar fi donat 24 de piese (scrisori, fotografii, cărți poștale) ale lui Eminescu. În cultura română sunt cunoscute doar patru fotografii ale lui Eminescu, astfel încât asemenea aserțiuni trebuie lansate cu maximă prudență⁷. Deși menționează că Seminarul a fost evacuat împreună cu Universitatea din Iași (p. 142), locul evacuării acestuia este indicat drept comuna Balinț, județul Timiș, deși Universitatea din Iași s-a refugiat la Alba Iulia și Zlatna.

---

⁶ I. Agrigoroaiei și I. Toderășcu, *Noul Palat Universitar de la Copou. 100 de ani de la inaugurare*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 1997.

⁷ De altfel, citând același text al lui C. Narly din „Buletinul” Seminarului, profesorul Adrian Neculau nu menționa între piesele Muzeului și fotografiile ale poetului (Adrian Neculau, *loc. cit.*, p. 125).

Un alt aspect demn de semnalat pentru cititorul interesat de memoria locurilor ieșene este lipsa oricăror localizări a imobilelor, pe care autoarea le descrie drept sedii ale unora din școlile menționate. Sunt oferite cu generozitate zeci de străzi și locații ale unor școli, astăzi dispărute sau care poartă alte nume. În lipsa unui ghid al străzilor orașului Iași, toate aceste repere, cu atât mai mult cu cât nu sunt citate sursele, devin lipsite de o reală importanță. Cu siguranță, dacă autoarea ar fi stăruit asupra unui capitol de legislație a învățământului secundar, verificând actele normative din 1898, 1912, 1928, 1932, 1943⁸ și, în special prevederile legate de seminariile pedagogice, putea evita unele confuzii dintre gimnaziu și liceu⁹, al căror rol și durată a școlarității a fluctuat, și dădea posibilitatea cititorilor să urmărească ușor trimiterile la aproape patru secole de istorie a învățământului secundar românesc.

Lipsesc și concluziile autoarei, ceea ce reprezintă încă un motiv pentru a ne îndoi de faptul că „monografia” Seminarului Pedagogic Universitar este finalizată. Cartea Doamnei Magda Negrea rămâne doar un punct de plecare, care pentru a fi și util, trebuie în mod obligatoriu regândit, continuat și dezvoltat.

CĂTĂLIN BOTOȘINEANU

Promoția '57. Facultatea de Filologie – Istorie. Secția Limba și Literatura română, ediția a II-a, Iași, 2009, 611 p.

În tradiția universitară ieșeană, volumele prilejuite de aniversările pe care le organizează absolvenții unei promoții sunt destul de rare. Dificultățile legate de regăsirea colegilor, apoi asumarea unui proiect de asemenea anvergură au făcut ca, în istoriografia Universității din Iași, asemenea producții editoriale să nu devină o tradiție. Importanța lor rezidă, însă, în bogăția de informații de natură funcțională, din registrul micro-universului autonom pe care îl reprezintă o promoție de studenți. Mărturiile absolvenților conferă istoriilor oficiale ale Universității din Iași aerul de „viață”, care lipsește uneori monografiilor. Astfel, portretul primei instituții de învățământ superior modern trebuie să fie compus și din mărturiile subiective ale actorilor, studenții Universității.

Un astfel de exemplu îl constituie lucrarea absolvenților Facultății de Filologie, Secția de Limba și Literatura Română, 97 la număr, care au luat inițiativa marcării întâlnirii de la semicentenarul absolvirii prin publicarea

---

⁸ *Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004.

⁹ Bibliografia trebuie completată cu lucrările lui Iosif Gabrea, *Liceul. Structura și programa lui*, București, 1933 și *Școala românească. Structura și politica ei, 1921-1932*.

volumului aici prezentat. Gradul de apropiere a absolvenților și prietenii legate între ei, având în vedere că s-au întâlnit, practic, la 10, 20, 25, 30 și 40 de ani de la absolvire, au garantat reușita întreprinderii lor. Jurnaliști, profesori, pictori, traducători, absolvenții promoției '57 ai Facultății de Filologie, ajutați de strădaniile lui Val Gheorghiu și Vasile Filip, cei care s-au îngrijit de apariția volumului, au reușit să publice o veritabilă monografie a unei promoții de studenți.

Cartea este constituită dintr-o scurtă prezentare a profesorilor și, pe larg, a studenților din promoție. Sunt redate, în detaliu, aspectele vieții studențești de la cele mai mărunte, legate de viața cotidiană, până la nivelul de asociere a studenților în anii '50, ori sunt descrise orele de curs. Prezentările au atașate fotografii din arhiva personală a absolvenților, fiecare dintre aceștia punând în pagină amintiri despre profesori, despre colegi sau despre viața de student a acelor vremuri, marcată de numeroase constrângeri. Descrierea personală nu este limitată doar la anii studenției, astfel încât întâlnim pentru mulți dintre foștii absolvenți o listă a lucrărilor personale sau a diverselor însărcinări profesionale. Reușita majoră a acestui volum constă în faptul că este recompusă parcursul unei promoții de filologi care a slujit sistemul educațional din România comunistă. Prin diverse secvențe memorialistice sunt puse în lumină avatarurile vieții de profesor în primele decenii ale comunismului românesc.

De asemenea, cartea este un omagiu adus profesorilor care au slujit disciplinele de Limba și literatura română, cei mai mulți dintre absolvenți fiind, timp de decenii, profesori în învățământul preuniversitar din Moldova. Volumul se înscrie în linia reușitelor foștilor absolvenți ai Secției de Limba și Literatura Română, o promoție care i-a avut printre dascălii de seamă pe profesorii Al. Dima, C. Ciopraga, G. Istrate, V. Arvinte, I. D. Lăudat și N. A. Ursu.

În lipsa altor lucrări de asemenea gen, este dificil de apreciat dacă promoția jubiliară din 1957 a avut o însemnătate aparte în istoria Facultății de Filologie. De altfel, autorii au evitat folosirea termenului de *generație*, probabil conștienți că volumul nu analizează gradul de sociabilitate a studenților sau modul în care aceștia au împărtășit în comun anumite valori ale anilor '50. Volumul prezentat aici se înscrie în seria restituirilor de tip memorialistic despre istoria Universității. De asemenea, este greu de formulat judecăți asupra modului în care peregrinările unora dintre absolvenții acelor ani se înscriu în parcursul firesc al absolvenților de științe umaniste, sau dacă informațiile de natură regională din volum pot fi utilizate. Însă, cu toate aceste limitări firești, volumul jubiliar 1957 este un instrument de lucru util pentru istoricii care se arată preocupați de evoluția Universității din Iași.

Dumitru Ivănescu, Cătălina Mihalache (editori), *Patrimoniu național și modernizare în societatea românească: instituții, actori, strategii*, Iași, Editura Junimea, 2009, 338 p.

Așa cum precizează editorii în *Cuvântul înainte* al acestei cărți, cei șaptesprezece autori care semnează textele au urmărit „istoria definerii patrimoniului național în societatea românească de ieri și de azi”, altfel spus, cercetările care dau consistență lucrării de față au vizat „investigații documentare asupra unor obiecte de patrimoniu actual, asupra unor autori de valori patrimoniale, precum și asupra unor pionieri ai conștiinței identitare ori a unor mari istorici” (p. 8). Apărut sub egida Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române, instituție în cadrul căreia cei mai mulți dintre semnatarii textelor își desfășoară activitatea, volumul de față este structurat în cinci secțiuni care conferă o anumită dinamică perspectivei generale conturată în urma parcurgerii întregii lucrări. De menționat că acest op face parte din colecția „Historia magistra vitae” a editurii ieșene Junimea, colecție coordonată de către istoricii Dumitru Ivănescu și Dumitru Vitcu.

Prima secțiune a volumului, intitulată *Putere, apartenență, proprietate* se deschide cu investigația lui Arcadie M. Bodale, centrată pe *Actul de citorie din Moldova medievală. Între legislația bizantină, dreptul de patronat și obiceiul pământului*. Liviu Brătescu prezintă o pertinentă analiză asupra *Disputelor politice legate de participarea românească la Expoziția universală de la Paris (1900)*. În continuare, Cătălina Mihalache, unul din cei doi editori ai volumului, se ocupă de *Un caz de mobilizare identitară și patrimonială: Liga Antirevizionistă Română*, pentru ca în finalul primei părți a acestui volum să întâlnim o cercetare de istorie contemporană, aparținând lui Sorin D. Ivănescu, *Patrimonializarea secretului. Evidențele Securității din anii '50 și constituirea arhivei instituționale*.

Partea a doua, intitulată *Identități și simboluri*, are în componența sa patru studii, circumscrise aceluiași spirit de restituție. Textul lui Alexandru Istrate, *Geografiile patrimoniului: călătoriile romanticilor și redescoperirea trecutului*, inaugurează această nouă secțiune a volumului. Bazându-și cercetarea pe mărturiile călătorilor de la începutul secolului al XIX-lea, autorul ajunge la concluzia potrivit căreia în această perioadă, grație călătoriilor, s-a modificat fundamental perspectiva asupra trecutului. În continuare, Aurica Ichim oferă o cercetare privitoare la *Tentativele de protejare a vestigiilor istorice în Principatele Române, în secolul al XIX*. Rămânând în sfera investigării unor aspecte din epoca modernă a românilor, mai puțin cercetate, Andi Mihalache își intitulează studiul *Despre bătrânețea zilei de astăzi: statui, monumente istorice*

și patrimoniale în România modernă. Câteva mărturii documentare interesante despre Nicolae Iorga și orașul Iași prezintă Dumitru Ivănescu, cercetare care încheie această secțiune. Textul cuprinde paisprezece documente inedite, aflate la Arhivelor Naționale, Direcția Județeană din Iași.

Eroi, trecuturi, absențe este următoarea direcție de investigare din acest tom. Un parcurs asupra căutării osemintelor lui Nicolae Bălcescu oferă Mihai Chiper. Autorul investighează inițiativele românilor de a aduce în țară rămășițele lui Bălcescu, inițiative care, din păcate, au eșuat. De precizat că aceste tentative au început în vremea lui Alexandru Ioan Cuza, ultima încercare de acest fel petrecându-se în 2003. Pe bună dreptate, afirmă Mihai Chiper, că față de Nicolae Bălcescu patria s-a arătat a fi ingrătă. În continuare, Ilie Luceac prezintă câteva *Mărturii documentare cu privire la mormântul lui Aron Pumnul*, iar Adrian-Bogdan Ceobanu se oprește asupra *Exilurilor și patriilor alegorice*, concentrându-și demersul asupra îndolierii românilor la moartea împăratului francez Napoleon al III-lea. Radu Filipescu ne introduce în istoria unui monument care celebrează lupte și oameni din Primul Război Mondial. Este vorba despre celebrul monument al Diviziei a II-a Cavalerie din Copou.

La categoria *Edificiilor regăsite* se încadrează studiile lui Silviu Văcariu (*Biserica Sfinții Voievozi, zisă Roșca*), Sorin Iftimi (*Palatul Culturii din Iași. O retrospectivă istorică*) și George Căileanu (*Palatul Fundației Regale „Ferdinand I”*). Cele trei monumente, care sunt în centrul preocupărilor încadrate acestei secțiuni, se află în Iași, fiind cunoscute deopotrivă publicului larg și specialiștilor. Paradoxal, însă, pentru primele două monumente, bibliografia lipsește aproape cu desăvârșire, motiv pentru care cercetările, precum cele cuprinse în acest volum, sunt imperios necesare.

Ultima secțiune a lucrării, intitulată *Culoarea altui veac*, cuprinde două investigații despre viața și opera unor pictori mai puțin cunoscuți astăzi. Este vorba despre G. Lemeni, asupra căruia face referire Constantin A. Stoide, într-un text redactat în 1984 și publicat în acest volum. De asemenea, Minola Iutiș își concentrează atenția asupra unor aspecte din viața și opera pictorului evreu Iosif Iser, așa cum acestea pot fi reconstituite pe baza colecțiilor Muzeului de Artă din Iași.

Volumul se încheie cu un *Indice onomastic*, care ușurează munca celor interesați să utilizeze contribuțiile publicate în acest volum.

Universitatea din Craiova. Monografie (1947-2007), coord. Vladimirescu Ion, Otovescu Dumitru, Craiova, Editura Universitaria, Craiova, Editura Beladi, 2007, 275 p.

În literatura de specialitate, domeniul istoriei universității s-a impus treptat, în funcție de contextul istoric și oferta documentară. Aparițiile, cu unele excepții notabile, au fost mai degrabă prilejuate de momentele aniversare ale așezămintelor universitare. Astfel, lucrările au împrumutat din caracterul festiv al momentelor de bilanț, fiind omagiate personalitățile marcante ale universităților și tradiția unor facultăți și discipline. Chiar monografiile universităților interbelice ale României Mari nu au reușit să surprindă viața academică în toate articulațiile sale. În general, volumele au fost elaborate de colective compuse din istorici cu viziuni diferite asupra spațiului universitar, dar bine poziționați în cadrul istoriografiei de profil.

În cazul volumului de față, *Universitatea din Craiova. Monografie*, situația este mult diferită față de lucrările a căror aspirație monografică este îndreptățită. Materialul a apărut în contextul aniversării a 50 de ani de la înființarea instituției, însă, din păcate, îi lipsesc până și ingredientele clasice ale unei celebrări, care presupune un moment de bilanț, o abordare care să reliefeze continuitatea instituției, rolul formator asupra culturii române pe care l-au avut producțiile științifice ale profesorilor, precum și efortul de a forma numeroase promoții de studenți. De la început trebuie să precizăm că ne aflăm în fața unei nereușite academice, mult sub standardele unei lucrări științifice. Țelul asumat în titlul lucrării îndeamnă mai degrabă la prudență pe cititorul avizat de literatura istorică. Astfel, dacă în titlu, cei care au coordonat apariția, nu anunțau caracterul monografic al volumului, acesta era un bun ghid al Universității din Craiova, o compilație reușită a secretariatelor Facultăților. De fapt, ideea de a reuni informații din viața internă a Facultăților, în formatul unui anuar, care apoi să fie introduse cu ajutorul unei disertații lipsite de credibilitate științifică asupra spațiului universitar, pentru a se prezenta drept o lucrare monografică asupra Universității din Craiova, trebuie respinsă de comunitatea academică.

Pare greu de crezut, dar lucrarea este compusă din nouă capitole, ce conțin informații cantitative și tehnice, mai puțin istorice. Doar primele două dintre acestea ar putea fi incluse într-o monografie, întrucât pe parcursul lor se încearcă o desprindere de datele oferite de secretariatele Facultăților, care compun mare parte din volum. Din păcate, factorii responsabili din secretariate nu apar citați printre autori, deși chiar în cazul menționării lor, lucrarea rămânea un anti-model, întrucât titularii secretariatelor unor Facultăți din țară puteau considera că le este la îndemână o asemenea întreprindere monografică. Primul capitol are în

vedere învățământul universitar din România, privit în ansamblu (p. 13-45), în timp ce al doilea, care însumează doar 21 pagini, face o scurtă radiografie a coordonatelor istorice și a celor mai importante momente înregistrate în evoluția Universității din Craiova. Este extrem de puțin pentru o lucrare monografică, mai ales că nu sunt folosite sursele primare ale unei astfel de cercetări, precum fondul de arhivă al Universității.

Surprinde folosirea unui limbaj de lemn în climatul universitar, la peste două decenii de la căderea comunismului românesc. De asemenea, în lipsa unei bibliografii minimale, autorii confundă semnificațiile medievale ale universității cu cele moderne (p. 13-14)¹. Tot într-o mare eroare se află cei care au alcătuit materialele atunci când definesc funcția socială a universității, folosindu-se de vocabularul sec al anilor de „glorie comunistă”: „datorită instrucției universitare este permanent alimentată categoria socială a oamenilor de creație, care făuresc valori materiale și spirituale indispensabile oricărei societăți” (p. 14). Semnalăm și unele greșeli flagrante în cadrul capitolului întâi. La pagina 13, Universitatea din Bologna apare ca fiind înființată la 1158, fiind considerată de autori drept prima universitate europeană, pentru ca la pagina 19, într-un tabel cronologic al primelor universități europene, în dreptul universității din Bologna să fie trecut anul 1088, iar prima universitate să fie considerată cea din Parma, înființată la 1065. Cel mai probabil, autorii au citit lucrări diferite, aceasta fiind singura explicație, atâta vreme cât nu sunt citate sursele. În cadrul primului capitol mai sunt prezentate unele date despre istoricul Universităților din Iași, Cluj, București și Timișoara, precum și tendințele învățământului universitar după 1990.

Celelalte titluri ale capitolelor sunt incitante, lăsând impresia, la o primă lectură, că acoperă exigențele unei lucrări științifice, făcând trimitere la cei 50 de ani de existență ai Universității craiovene. Sunt prezentate reușitele managementului academic, comunitatea universitară, Facultățile și Departamentele, apoi este descris patrimoniul Universității, se trece în revistă personalul didactic și studenții, direcțiile de cercetare și relațiile de colaborare internațională, pentru ca ultimul capitol să conțină imagini reprezentative ale imobilelor și locațiilor importante ale instituției.

Deși a asumat pretenția unei monografii, lucrarea nu conține subiectele și temele unui astfel de demers. Lipsesc capitolele despre viața academică, despre

---

¹ Pentru o introducere în istoria universităților europene: Chr. Charle, J. Verger, Jacques, *Istoria universităților*, Iași, Editura Institutului European, Iași, 2001; Jaques Le Goff, „Universitățile și Puterile publice în Evul Mediu și Renaștere”, în *Pentru un alt Ev Mediu*, București, Editura Meridiane, 1986.

problemele studențești, despre istoricul și dezvoltarea Facultăților sau evoluția unor discipline. Or, istoria unui așezământ universitar nu presupune doar simpla mențiune a înființării și a parcursului unei Facultăți, pentru ca apoi să fie prezentată o listă cu profesorii care compun catedrele sau consiliul, o trecere în revistă a disciplinelor și a domeniilor de studii, încheind cu o înșiruire a patrimoniului. Acesta este rolul unui ghid și nicidecum al unei lucrări monografice. Capitolele referitoare la direcțiile de cercetare și la relațiile internaționale constituie cel mult începutul unei baze de date a acestor domenii de dezvoltare a Universității, însă în nici un caz nu pot să stea ca probă a unei onestități științifice. Prezența în pagină a autorilor nu se resimte, fiind înșiruite liste de adrese ale unor centre de cercetare sau instituții.

Din punctul nostru de vedere este necesară o revizuire a conținutului lucrării pentru a acoperi conceptul monografic din titlu, altfel universitatea craioveană nu se poate socoti acoperită istoric de o monografie. Un astfel de volum trebuie să fie rodul unui colectiv de istorici care să parcurgă o bibliografie consistentă și care să pună în valoare sursele de arhivă, atât cele oficiale, fondurile Universității, cât și cele personale, ale profesorilor universitari.

CĂTĂLIN BOTOȘINEANU